

IGNACZ KUNOS'UN DERLEDİĞİ MASAL METİNLERİNDE YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nedim BAKIRCI

*Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
nedimbakirci@hotmail.com, nedimbakirci@gmail.com*

ÖZ

Mitoloji semboller ilmi demektir. Mitolojik her kelimenin altında bir hazine gizlidir. Halk anlatmaları içerisinde de pek çok mitolojik kelimeler vardır. Halk anlatıları, ait olduğu toplumun bütün özelliklerini, duygu ve düşüncelerini yansıtan zengin hazinelerdir. Bu hazinenin kökleri, çok eski zamanlarda oluşmuş inançlara dayanır. Bu inançlar, halk hafızasında yaşayarak, anlatılar içinde günümüze kadar gelebilmiştir. Ancak anlatılar içinde yaşayan mitik öğelerin bazıları su üstünde bulunduğu gibi, bazıları ise simge şeklindedir. Halk anlatmaları içerisinde pek çok mitolojik öğenin bulunduğu metinlerden biri de hiç şüphesiz masallardır. Bu makalede Ignacz Kunos'un derlediği metinlerde geçen mitolojik unsurlar tespit edilecek ve yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, masal, Ignacz Kunos.

A RESEARCH ON MYTHOLOGICAL FACTORS TAKING PART AT FOLK TALES COMPILED BY IGNACZ KUNOS

ABSTRACT

Mythology is the science of symbols. There is a secret treasure behind every mythological words. There are lots of mythological words in folk narrations. Folk narrations are rich treasures that reflect the thoughts, emotions and all features of the people they belong to. The roots of these treasures are based on the beliefs formed long time ago. These beliefs have been able to survive in the narrations to date, living in the memory of folks. However, some mythical elements living in the narrations have been above water and some of them are in the shape of symbol. It is no doubt that tales are the narrations where many mythological elements can be found. In this paper, mythological factors in the texts of the tales detected and interpreted.

Keywords: Mythology, Tale, Ignacz Kunos.

1. GİRİŞ

Mit bilimi manasına gelen Mitoloji, tarih öncesi dönemlerde toplumların inançlarını, tarihlerini, kültürlerini içine alan bir bilimdir. Bu bilime mit adı verilir. Türkler de diğer büyük milletler gibi mitolojik bir dönem geçirmişlerdir. Eski Türklerin kâinatın ve insanlığın oluşumu, yaşayanlarla ölümler arasındaki ilişkiler, insanların

sosyal münasebetlerinin nasıl olması gerektiği hakkındaki düşüncelerini mitolojilerinde bulabiliriz (Seyidoğlu 1995: 91).

Mitoloji semboller ilmi demektir. Mitolojinin sembolleri kelimelerdir. Mitolojik her kelimenin altında bir hazine gizlidir. Halk anlatmaları içerisinde de pek çok mitolojik kelimeler veya unsurlar vardır. Metin Ergun, mitolojiye üç boyutlu bir resim mantığıyla yaklaşmak gerektiğini, resmin dış yüzeyindeki manasız şekiller mitolojinin kelimeleri olduğunu söyler (Ergun 2010: 138). Bu tür resimlere bakmayı bilen bir araştırmacı, manasız gibi görünen şekilleri manalı şekiller olarak düşünmeye başlar. Mitoloji, fiili hayatın değil ruhi veya düşünce hayatının ürünleridir. Belki de bu sebeple mitoloji tamamen kelimelerin dünyasında yaşamaktadır. Metin Ekici bir yazısında mitin; efsane, masal, destan ve fıkraya, destanın ise hikâyeye, hikâyenin de meddah hikâyelerine dönüştüğünü belirtir (Ekici 2005: 226). Ekici, bu dört türün mitlerden sonra yer almasını, onların art zamanlı olmalarına; bir arada bulunmalarını ise eş zamanlı olmalarına bağlar. Bu eş zamanlı olma da bu türlerin birbirleriyle yakın bir ilişki içinde olmalarını gerektirir. Dolayısıyla bu ilişkiye bağlı olarak bu türler birbirlerine motif ve epizot alıp verirler ve anlatıcıların tavırlarına göre de birbirlerinin içine girerler (Ekici 2005: 228).

Yapıları, kaynakları ve motifleriyle çeşitli incelemelere konu olan halk anlatmaları ile mitoloji arasında varlığı ileri sürülen ilgi geçen yüzyıldan bu yana tartışılmaktadır. Grimm Kardeşler, Max Lüthi, Arnold Van Gennep, Vesselski gibi pek çok araştırmacı; özellikle masallar ile mitoloji arasında motif ilişkisi bulunduğunu iddia etmişlerdir. Konuyla ilgili bir görüş ise “motiflerin içinde buldukları masallardan daha eski olduğu” şeklindedir (Duyamaz 1998: 91-92).

Aslında bütün bu mit, masal, hikâye karmaşası tek bir gerçeğe dayanmaktadır. O da, araştırmacıların da değindiği gibi; masal, efsane, hikâye gibi türler içinde az ya da çok mitleri barındırmasından kaynaklanmaktadır.

Halk anlatıları insanlık tarihiyle yaşıttır. İlk metinler hiç şüphesiz evreni, kozmosu tanımlama adına oluşturulan mitolojik metinlerdir. Halk anlatıları, ait olduğu toplumun bütün özelliklerini, duygu ve düşüncelerini yansıtan zengin hazinelerdir. Bu hazinenin kökleri, çok eski zamanlarda oluşmuş inançlara dayanır. Bu inançlar, halk hafızasında yaşayarak, halk anlatıları içinde günümüze kadar gelebilmiştir. Ancak bu halk anlatıları içinde yer alan mitolojik unsurların bazıları açık bir şekilde ifade edilirken bazıları da simgeler şeklinde ifade edilmiştir.

Halk anlatmaları içerisinde pek çok mitolojik öğenin bulunduğu metinlerden biri de hiç şüphesiz masallardır. Bu çalışmada Ignacz Kunos'un (1860-1945) Türk illerinden derlediği masal metinlerde mitle ilişkisi olabilecek kavramlar ve çağrışımlar tespit edilecek ve yorumlanacaktır.

Asıl konuya geçmeden önce Ignacz Kunos'un Türk masallarının derlenmesi ve incelenmesi konusunda yaptığı katkılarında bahsetmek yerinde olacaktır. Ignacz Kunos'un Türkler, Türkçe ve Türk halk edebiyatı ile ilgili düşüncelerinin oluşmasında iki unsur vardır. Bunlardan biri makinist amcası, diğeri ise ünlü Türkolog Vambery'dir.

Kunos, lisede okurken amcası onları ziyarete gelir. Amcası gezip gördüğü memleketlerin türlü türlü âdetlerini, konuştukları dilleri birer birer anlatırken en çok beğendiği insan ırkının Türk ve en kolay öğrendiği insan dilinin Türkçe olduğunu ifade eder. Amcasından dinledikleri onun Türklere olan hayranlığının oluşmasında önemli bir rol oynar.

Kunos, Ünlü Türkolog Armin (Hermann) Vambéry'den Türkçe dersler alır. Kunos, Vambéry'le sık sık Türkler, Türkçe, Türk halk edebiyatı üzerine sohbet eder. Yine bir gün sohbet sırasında Kunos'un sorularından bunalan Vambéry ona "En iyisi Türk memleketlerine git, Türk edebiyatını ara." der. Bunun üzerine Ignacz Kunos, Türk illerine doğru yola çıkar ve ilk durağı Tuna nehri üzerindeki Adakale¹ olur. Kunos, Türklerin halk edebiyatı ürünleriyle ilk defa burada tanışır.

Ahmet Rasim, Macaristan'a yapılan seyahati anlattığı mektuplarında Türklerle Macarların kadim münasebetleri olan kardeş milletler olduğunu ve "Osmanlı Masalları" yazarı Ignacz Kunos'un Türkçe bir konuşma yaptığını ifade eder. "Bu iştimaı müteakip heyet-i seyyahine bir "supa" gece taamı ziyafeti keşide kılınarak müşavir-i has-ı imparatorin unvanına haiz bulunan Mösyö "Fransuva dö Bulgar" ile "Hufret" unvanına hamil Mösyö "Sigizmont" tarafından muhadenetkarane nutuklar irad olunduğu gibi züvvar-ı Osmaniye'den doktor Rıza Tevfik Bey de Macarlarla Türkler beyninde minel-kadim cari olan münesabat-ı uhuvvetkaraneyeye dair bir nutuk eylemiştir. "Osmanlı Masalları" unvanlı eser-i meşhur sahibi müsteşrik Mösyö "Kunozs(Ignac)" dahi Türkçe bir nutuk söylemiştir. Heyet-i seyyahin ile heyet-i istikbaliye tarafından zat-ı hazerti padişahî ile imparator Fransuva Jozef hazretlerine telgrafnameler keşide olunarak arz u beyan-ı hissiyat-ı minnettarane ve ihtiramkarane edilmiştir."² (Ahmet Rasim, 1909: 1) Buradan hareketle Kunos'un Osmanlı entelektüelleri arasında bilinen ve tanınan bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır.

Türk masallarını ilk defa batıya tanıtan Macar Türkolog Ignacz Kunos'un 1885-1895 yılları arasında Anadolu ve Rumeli Türklerinden derlediği masal metinlerini değişik tarihlerde yayımlamış ve bir kısmı da Almanca ve İngilizceye çevrilmiştir. Yayımladığı masal kitaplarından ilki 1887 ve 1889 yıllarında iki cilt halinde Budapeşte'de basılan *Oszmán-Török Népköltesi Gyűjtemény* (Osmanlı Dönemi Türk Halk Edebiyatı Örnekleri) adlı eseridir. (Ozan 2000: 1). Birinci ciltte 74 masal metni yer alırken, ikinci ciltte 24 masal metni ile 278 bilmece, 401 mani, 151 türkü, 19 katar halinde bekçi manileri, ninni ve ramazan nameleri yer almaktadır (Sakaoğlu, 1999: 27-28; Ozan 2000: 1).

1899'da Radloff'un *Türk Lehçe Örnekleri* (Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme) adı altında yayımladığı 10 ciltlik eserinin 8. cildinde metnini verdiği 25 halk masalını şekil ve konu bakımından Avrupa halk

¹ XV. yüzyılda Osmanlı Türklerinin iskân ettiği ve Tuna nehri üzerinde eski bir Osmanlı yerleşim yeri olan Adakale, yalnızca Türklerin yaşadığı bir adadır. Önce kalesiz olan bu yerleşim yeri Türklerin buraya yerleşmesi sonrasında Avusturyalıların saldırılarını engellemek için bir kale inşa edilmiştir. Adı da bu kaleden gelmektedir. I. Dünya Savaşından sonra 1920'de Trianon Anlaşması ile Romanya'nın eline geçmiştir (Gülensoy, 1994: 8-9). Yapılan bir baraj sonrası ada tamamen sular altında kalmış ve bugün adadan geriye hiçbir eser kalmamıştır.

² Genç Osman Geçer, Ahmet Rasim'in Macaristan'a yapılan seyahatini anlatan yazısı üzerine bir bildiri hazırlamıştır. (Genç Osman Geçer, "Ahmet Rasim'in Mektuplarında Osmanlı Sanayi ve Ticaret Erbabı'nın Macaristan Ziyareti ve Yansımaları", 7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, 25-30 Ağustos 2015, Kaposvar / Macaristan).

masallarına uymalarına dikkat ederek seçer. Bu masalları, meddah masallarından ayırt etmek için *kocakarı masalları* olarak adlandırır. *Kocakarı masallarını* meddah hikâyelerinden ayırt etmeye yardımcı olmak için örnek olarak 25. sayı altında bir meddah hikâyesini verir. Kunos, meddah hikâyelerini Arap masallarının etkisiyle doğan bir edebî tür olarak görür. Meddahın anlattığı masalların çoğunun hayal yerine gerçek olaylardan kaynaklandıklarını da belirtir.

Kunos, *İstanbul Türk Halk Masallar* (Türkische Volksmärchen aus Stambul) adlı 1905'te yayımladığı Almanca kitabında Türk masallarını Avrupa'ya tanıttığı için kitaba 47 sayfalık oldukça uzun bir ön söz yazar. Diğer masal kitaplarında yaptığı gibi Türk masallarını anlatan yaşlı hanımlar, anlattıkları yer ve zaman, Türk masallarındaki kahramanlar ve yaratıklar hakkında bilgiler verir. Masalların hepsini kış geceleri "tandır" başında toplanan kadınlardan not ettiğini ifade eder (Sızılgyı, 2007: 220). Eserde toplam 51 masal metni yer alır.

1907 yılında Leipzig'de *Rumeli Türkçesine Ait Dil Malzemeleri. Adakale Masalları* (Materialen zur Kenntnis des rumelischen Türkisch, Volksmärchen aus Adakale) adlı kitabını iki cilt halinde yayımlar. Bu eserde Tuna nehri kıyısında yer alan Adakale'den derlediği toplam 51 halk masalına yer vermiştir.

Kunos'un ve derlemelerinin ünü İngiltere'ye kadar ulaşmıştır. Bunun sonucunda; 1899'da yayımladığı *Türk Halk Masalları* (Török népmesék) adlı kitaptaki metinleri R. Nisbet Bain İngilizceye çevirir ve 1901'de yayımlar. 1913'te ise Kunos'un kendisinin İngilizceye çevirdiği anlaşılın ve 44 masala yer verilen *Kırk Dört Türk Peri Masalı* (Forty-four Turkish Fairy Tales) adlı kitabı İngiltere'de bastırılır.

Kunos, İstanbul'dan derlediği masalları 1923 yılında *Boszporuszi Tündérvilág, Sztambuli Török Népmesék* (Boğaziçi'nin Perili Dünyası, İstanbul Türk Halk Masalları), adıyla Budapeşte'de yayımlar.

Ignacz Kunos'un derlediği masalların yayımlandığı üç çalışma taranmıştır. Saim Sakaoğlu ile Metin Ergun'un Türkiye Türkçesine aktardığı *Proben VIII* (Ankara 1998), Meral Ozan tarafından Türkiye Türkçesine çevrilen *Osmanlı Dönemi Türk Halk Masalları I* (Ankara 2009) ve Gani Yener'in Türkiye Türkçesine çevirdiği *Türk Masalları I-II* (İstanbul 1991) adlı çalışmalardır. Bu üç çalışmada bazı masallar ortak olmak kaydıyla toplam 144 masal metni taranmış ve bu metinlerde mitolojiyle doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan unsurlar tespit edilmiştir:

2. MİTOLOJİK UNSURLAR

2.1. Aksakallı İhtiyar, Pir, Derviş, Hızır

Halk anlatmalarından özellikle masalarda aksakallı ihtiyar, derviş, pir, Hızır gibi adlarla ortaya çıkan kişiler, yardımcı tip olarak yer alırlar. Onlar, kahramanların doğumunu sağladıkları gibi zor durumlarda da kahramanlara yardımcı olurlar. Kahramanların başarması gereken işlerde onlar daima kahramanın yanındadırlar. Kahramanlar, aksakallılara ihtiyaç duyarsa dua ederler ve onlar anında kahramanların yanında olurlar. Kahramanlar, bu ihtiyarlar sayesinde engelleri aşarak başarıya ulaşırlar. Masalarda aksakallı ihtiyarın, dervişin veya pirin Hızır olarak anılmasının sebebi Bahaeddin Ögel'e göre "Eski Türk kocaları, ad değiştirerek

Hızır tanıtması ile ortaya çıkmışlardı. (Kocaları) Türk edebiyatı ile şehir kültürlerinde Hızır, İslamiyet şalı ve anlayışı ile devam etmişlerdir.” (Ögel 1995: 89) şeklindedir. Görüldüğü gibi İslamiyet’te önemli bir yeri olan Hızır, Türklerin eski inançlarındaki gök sakallı, aksakallı kocaların yerini almıştır. Ayrıca Ögel’in ifade ettiği gibi, gök sakallı ve aksakallı kocalar İslamiyet kimliğiyle, eski özelliklerine pek çok unsur da katmışlardır.

Türklerin inancının merkezinde “Tengri” vardır. Bunu, etrafında bulunan yardımcı ve koruyucu iyeler, kara iyeler ve ata ruhu tamamlamaktadır (Kalafat 1996: 7). Orta Asya ve Sibiry Türkleri arasında derlenen bilgiye göre yardımcı iyeler; Tengri Ülgen’in oğulları, kızları ve diğer bütün iyelerdir (Kalafat 1996: 17). Bu iyelere yer-su ruhu da denilebilir. Türk vatani; Tanrı, yer su ruhları ve atalar tarafından korunmaktadır. Yer-su ruhları, yaşanan yeri temsil ettikleri için genellikle dağların eteklerinde, nehirlerin kaynaklarında, denizlerde otururlar (Çoruhlu 2002: 33).

Sümbüllü Köşk adlı masalda Padişah ile lalası güzel bir yere gelirler. Bir çeşme başında dinlenirken bir ihtiyar yanlarına gelir. Padişah merak edip ihtiyara kim olduğunu sorar. İhtiyar da Salkım Sümbül denen kızın köşkünden geldiğini belirtir. Bu arada ihtiyar, padişahın çok yakışıklı olduğunu görünce Salkım Sümbül’ün eşi olabileceğini düşünür ve dağın arkasındaki köşkü bekleyen kırk devin anasının oturduğunu söyler. Eğer devlerin anasına yalvarırsa Salkım Sümbül’ü görebileceğini padişaha belirttikten sonra ihtiyar oradan ayrılır.

Bu masalda ihtiyar, bir anlamda padişaha yardım etmiştir. Çünkü padişah ihtiyardan köşkün sahibini öğrendikten sonra mutlaka o kızı görmeye gidecektir. İhtiyar, sıkıntı çekmesin diye padişahın ne yapması gerektiği konusunda yol gösterir. Dolayısıyla masalarda sık sık ihtiyar, pir, derviş masal kahramanının karşısına çıkar, ona yol gösterir. Kahraman sıkıntıya girdiğinde ansızın çıkagelir ve kahramana yardımcı olur.

Kandehar Padişahının Kızı adlı masalda da şehzade ölen lalası için sarayın bahçesinde bir türbe yaptırır ve gece gündüz demez mezar başında ağlar. Tam yedi yıl aradan geçer. Bir gün şehzade mezarın başında ağlarken aksakallı bir pir türbeden içeri girer. Pir, şehzadeye niçin ağladığını sorar. Şehzade de olup bitenleri anlatır. Bunun üzerine aksakallı pir şehzadeye; “Yedi yaşında bir koyun bulup bu koyunu türbenin taşları üzerinde kesersin. Koyunun kanı taşları eritir, lalayı da diriltir.” diyerek akıl verir. Şehzade de aksakallı pirin dediği gibi yapar ve lala uykudan uyanır gibi gözlerini açar, ayağa kalkar.

Burada üzerinde durulması gereken mitolojik bir unsur da hayvan kanıyla dirilmedir. Mitik düşünceye göre kan ve can aynı şeylerdir. Türk halk anlatmalarında kanla tedavi sıkça karşımıza çıkan motiflerden biridir. Özellikle halk hikâyelerinde ve masalarda kanla tedavi sıkça başvurulan bir tedavi yöntemidir. Dede Korkut Hikâyeleri’nden Bamsı Beyrek Boyu’nda, babanın ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Ancak on altı yılın sonunda Kazan, Beyrek’in yaşadığını babasına müjdeler:

“Kazan Big aydur:

“Muştuluk Pay Püre Big oğlun geldi.” didi.

Pay Püre Big aydur: “Oğlum idügin andan bileyim, sırça parmağını kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılacak olur ise oğlum Beyrek’dür.” didi.

Zira ağlamakdan gözleri görmez olmuş idi. Destmalı gözine siliçek Allah Taala’nun kudretiyle gözi açıldı.” (Ergin 1994: 151).

Ali Berat Alptekin, kartal kaniyla görmeyen gözün tedavi edilmesinin mitolojiyle izah edilebileceğini belirtmiştir. “Birini vurup da Nallıburun’a gelirse gözü de yandaysa gözü açılacağı.” Neyse oğlan çobanı çağırır. “Hoyun çoban, hendere üç gartal gelecek, onun birini vurup gelersen sana şu gadar altın vereceğim. Neyse gartalı çoban vurur gelir. Gartalın ganını gözlerine çaliverince oğlanın gözleri açılır, oğlan da çıkarır üç dört altın verir.” (Alptekin 2009: 24).

Subaşında uyuya kalma ve rüyada piri görme mitolojik özellikler barındıran unsurlardır. İslamiyet öncesi yani Türk mitolojisinde Gök sakallı, Aksakallı kocalar vardı. Pir, derviş, ihtiyar, Hızır gibi ifadeler İslamiyet sonrası Türk edebiyatında ve şehir kültürlerinde kullanılmaya başlamıştır. Bu masalda da oğlanın rüyasına giren pir, gök sakalı, aksakallı kocadan başkası değildir. Masallarda derviş, Hızır ya da pir gibi kişiler, atalar kültürünü temsil eden yardımcı ve koruyucu ruh sembolüdür.

Kara Dev ile Kızıl Dev adlı masalda padişah rüyasında bir derviş görür. Derviş, padişaha çocuklarının başına ne geldiğini anlatır. Çocuklarının periler tarafından güvercine dönüştürüldüklerini ve her gün sarayın çeşmesinde su içen güvercinlerin çocukları olduğunu söyler. Ayrıca derviş, onları kurtarmak için padişahın nasıl bir yol takip etmesi gerektiğini de rüyada padişaha belirtir.

Oduncu ile Kurdun Masalında oduncu bir gün rüyasında bir derviş görür. Derviş oduncuya “Beklediğin kısmet falan tarlada gömülü bir çömlek içindedir. Git onu çıkar, kısmetine kavuş.” diye akıl verir. Bu rüyadaki dervişin sayesinde kısmeti ayağına gelen oduncu zengin olur.

Meram Şah ile Sade Sultan adlı masalda da derviş kızın rüyasına girip sıkıntıdan nasıl kurtulacaklarını söyler. Kızla oğlan dervişin söylediği gibi yapıp devin elinden kurtulurlar.

Yukarıda yer alan üç masalda da pir, derviş, kahramanların rüyalarına girmiş, onlara yol göstermiş ve sıkıntılardan nasıl kurulmaları gerektiğini anlatmıştır.

Burada değinilmesi gereken bir başka unsur da pirin, dervişin, ihtiyarın ve Hızır’ın su ve pınar başlarında insanların karşısına çıkmaları ve onlara yardım etmeleridir. Su ve pınar başlarını tutan koruyucu iyeler Türk mitolojisinde yer-sub kavramı ile izah edilmektedir. Pir, derviş, ihtiyar, Hızır’ın genellikle subaşında belirmeleri, onların eski inançlardaki koruyucu ruh olduğunu ve koruyucu ruhların yerine geçtiğini göstermektedir.

Kandehar Padişahının Kızı adlı masalda padişahın çocuğu olmadığı için veziriyle derdine çare aramak için yola çıkar. Padişahla veziri subaşında dinlenirken bir derviş peyda olur. Bu derviş padişahın derdini bilmektedir. Koynundan çıkardığı elmaları padişahla vezirine vererek onların çocuk sahibi olmalarına yardımcı olur.

Aynı motif Kara Yılan, Güzel Ahmet gibi masalarda da yer almaktadır. Güzel Ahmet masalında elmayı padişah ve karısının yemesi, elmanın kabuklarının da ahırdaki doğuramaz kısrağa yedirilmesi derviş tarafından istenir. Günü gelince padişahın karısı bir oğlan, doğuramaz kısrağ da bir tay doğurur. Çünkü kahraman kahramanlığını bu doğacak atla yapacaktır.

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında kahraman kız, hamamda doğum yapınca hamamın duvarı yarılr ve üç derviş çıkar. Dervişlerden birincisi doğan kıza isim verir, ikincisi kız yıkandııkça altınlar dökülsün, güldükçe yanağında güller açsın, ağladıkça gözünden inciler dökülsün, yürüdükçe çimen bitsin diye dua eder. Üçüncüsü de kızın koluna bir pazband geçirir. O pazband çıkmadıkça kıza ölüm olmayacağını söyler.

Bu masalda özellikle Türk kültüründe ad verme ile ilgili uygulamanın bulunduğunu da görüyoruz. Derviş kıza bir ad vermiştir. Zira Türk kültüründe genellikle ad verme işlemi aksakallılar veya büyükler tarafından verilir.

Halk anlatmalarında Hz. Hızır, derviş, pir, aksakallı ihtiyar kahramanların yardımına koştığı gibi bolluk ve bereket de getirirler. Halk inançları çerçevesinde özellikle Nevruz'da Hz. Hızır evlere uğrar. Uğradığı evin o yıl bolluk ve bereket içerisinde olacağına inanılır. Kahveci Güzeli adlı masalda da kahveci çırağı akşam kahvedeyken kahveye üç derviş uğrar. Delikanlıdan kahve isterler. Delikanlı hemen üç kahve yapıp üç dervişe ikram eder. Bunun üzerine üç derviş de şu duayı yaparlar: "Şu yiğidin olduğu kahvede kahvenin kutusunda kahve ile şeker hiç eksik olmasın, ağzına kadar kahve dolsun, taşsın. Müşterisi karınca misali eksik olmasın."

Bu dua üzerine oğlanın çalıştığı veya çalıştırdığı kahvelerde kahve ve şeker hiç bitmez, müşterileri dolup taşar.

2.2. Keloğlan

Türk masal kahramanları içerisinde en çok sevilen ve ayrıcalıklı kahraman hiç şüphesiz Keloğlan'dır. Başlangıçta beceriksiz, tembel biri gibi gözükürken olayların gelişmesiyle kurnaz, cesur ve becerikli olduğu ortaya çıkar ve sonunda mutluluğa ulaşır.

Toplumlar, masalların sembolik dili vasıtasıyla ve Keloğlan gibi sembolik tipler aracılığıyla hayattan beklentilerini, geleceğe bakış açılarını, hayallerini ve belki de rüyalarını nesilden nesile aktarma olanağına sahip olurlar. Böylesine kendilerinin şekillendirdiği bir alanda tüm fiziksel (kellik) ve bireysel eksikliğine (babasızlık) rağmen Keloğlan gibi alay edilen, hor görülen ve beğenilmeyen bir tip, kendisinden beklenmedik bir düzeyde başarılı ve mutlu olur. İnsanoğlunun doğasında var olan üstünlük sağlama güdüsünün âdeta temsilcisi olur. İsmi hatırlanmayan bu türden masal kahramanlarının adı da "Keloğlan" olarak anılır.

Keloğlan, bütün Türk dünyasında ve kültürümüzün bütün katmanlarında yaygın, millî bir motiftir. Bahaeddin Ögel Keloğlan tipini Türk kültürüne ait bir tip olarak değerlendirir (Ögel 1976: 265-268). Eğer Keloğlan masal motifi, Türk masalları ve Türk mitolojisinin yerli bir motifi ise onun diğer Türk geleneklerinde de görülmüş olması gereklidir. Türklere ait bir masal motifi, eski Türk dininde, Türklerin eski inançlarında Türk aile ve devlet düzeninde de görülmelidir (Ögel, 1995: 77).

Keloğlan çeşitli Türk boylarında; Taşza Bala (Kazakistan), Keçel, Keçel Mehemed, Keçel Yeğen (Azerbaycan), Keçeloğlan (Kerkük), Kelce Batır (Türkmenistan), Tazoğlan (Kırım), Tas, Tastarakay (Altay) gibi adlarla bilinir (Şimşek, 2007: 61).

Mitolojinin, bazı özelliklerini kaybederek günümüzde devam eden şekli olarak nitelendirebileceğimiz diğer masallara göre, Keloğlan masalları daha gerçekçi, çağımızın şartlarına daha yakındır. Keloğlan masallarında, olağanüstü ve fantastik unsurlar asgariye indirilmiş, kurulu düzene, otoriteye boyun eğme yerine beceri, hile ve cesaretle birlikte aklın ve mantığın rehberliğinde bir başkaldırı, bir direniş söz konusu olmuştur. Bir bakıma halkın özlemleri ile örtüşen bu anlatılarda, kişilerin iktidarla hesaplaşması konu edilmektedir. Alt tabakadan bir kişinin, üst sınıftakilerle mücadelesi anlatılmaktadır. Masalların sonunda soy, makam ve mevkiine bakılmaksızın, ehil olan ve görevini yapanlar kazanmaktadır. Bu anlamda masalın başında fakir, çirkin, kimsesiz olan Keloğlan, azminin ve başarısının ışığında padişahlıkla, zenginlikle veya evlilikle (padişahın kızıyla) ödüllendirilecektir (Şimşek, 2007: 65).

Masallarımızda iki tip Keloğlan bulunmaktadır:

I. Düzmece/Sahte/Yalancıkdan Keloğlan: Bunlar, gerek fiziksel gerekse sembolik açıdan Keloğlan'ın özelliklerine sahip değillerdir. Genellikle soylu bir aileden gelen ve iyi bir konumda olan kahraman, korku, tehdit, baskı, büyü veya başka bir sebeple yerini yurdunu terk ederek kimliğini gizlemek zorunda kalır. Onun için de çobandan satın aldığı bir koyunu kesip işkembesini ters çevirerek başına geçirir ve böylece "keloğlan" şeklini almış olur. Uzun süre konumuna uygun düşmeyen bir işte çalıştıktan sonra hedefine ulaşan kahraman, başındaki işkembeyi çıkararak gerçek kimliğini açıklar.

II. Asıl/Gerçek Keloğlan (Kelli Keloğlan): Gerçek Keloğlan'ın bulunduğu masallar bunlardır. Masalın başından sonuna kadar Keloğlan kendi özgün kimliğini taşımaktadır. Bu masalların Türk kökenli olduğu ve Keloğlan'ın da Türk kültürüne ait bir tip olduğu bilinmektedir (Şimşek 2007: 66-67).

Keloğlan, masalların büyük bir kısmında olumlu özellikleri ile karşımıza çıkar. O, Türk zekâsını temsil eden bir masal kahramanıdır. Onun zekâsı, yaşı ve boyuyla zit orantılıdır (Bilkan 2001: 82). Diğer taraftan akıllı, cesur, gözü pek, kendine güvenen, korku bilmez, mücadeleci, muktedir, saf, temiz, başarılı, iyiliksever, güler yüzlü bir tiptir. Başında saçının olmaması, onu çirkin değil sevimli kılar ya da zekâsı, becerisi, başarısı onun aşağı tabakadan gelişini ve fizikî kusurlarını örter. "Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz." misâli, başarısı onu sevimli hâle getirir. Onun içindir ki, kimi masalların sonunda mükâfat olarak sırma saçlara kavuşup kellikten kurtularak bir

bakıma yüceltilir. Ya da biz, yaptıkları ile olumsuz özelliklerini kapatan Keloğlan'ı artık öyle görmek isteriz. Çünkü insanları değerlendirmede, fizikî özelliklerle davranış, hâl ve hareketler birlikte algılanır (Şimşek 2007: 67).

Birçok masalda Keloğlan, işini bilen, aklını kullanan bir kişi konumundadır. O, gücün, otoritenin, baskının (padişahın) karşısında halkı temsil eden bir tiptir. Bir anlamda Keloğlan, "Arzu edilene ulaşma ve imkânsız gerçekleştirme fonksiyonunu yerine getirme başarısını gösteren bir tiptir." (Bilkan 2001: 82). Haksızlığa, adaletsizliğe, zorbaya, kötülüğe karşı mücadele eden bir Anadolu delikanlısıdır. Kötülüklerle ve güçlülüklerle savaşan, şansını ve kurnazlığını ustaca birleştirerek, eline geçen fırsatlardan en iyi şekilde yararlanan biridir (Bakırcı 2013: 12).

Zümrüdüanka masalında şehzade yer altı dünyasından kurtulunca kendi ülkesine varır. Bir işkembeciden bir işkembe satın alıp başına geçirir ve düzmece keloğlan olur. Bir kuyumcu dükkânında çırak olarak çalışır. Çeşitli olaylardan sonra keloğlan, padişah babasına kim olduğunu açıklar.

Ağlayan Elma ile Gülen Elma adlı masalda da kahraman kimliğini gizlemek için başına bir işkembe geçirir ve bir kalaycı dükkânında çırak olur. Daha sonra şehzade olan kahraman padişaha kimliğini açıklar.

Zümrüdüanka, Ağlayan Elma ve Gülen Elma adlı masalarda sıkıntıların üstesinden gelmek için kahraman Keloğlan kılığına girer. Çünkü masalarda Keloğlan aklıyla her güçlüğün üstesinden gelebilen bir tip olarak karşımıza çıkar.

Keloğlan adlı masalda ise karşımıza gerçek keloğlan çıkar. Keloğlan'ın başından birçok hadise geçer. Köse ile arasındaki anlaşma gereği Keloğlan ne yaparsa yapsın köse bir şey söylemeyecektir. Masalarda köse kötülüğün sembolü olmasından dolayı masalın sonunda köse kaybeder ve iyiliği temsil eden Keloğlan kazanır. Yolda giderken Keloğlan bir beşlik bulur. O parayla leblebi alır. Ağzı açık kuyuya lelebisi düşünce kıyameti koparır. Kuyudan çıkan bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap çıkar. Arap sırayla Keloğlana sofrayı, değirmen ve tokmak verir. Sofra ve değirmeni mahalleli Keloğlanı kandırıp elinden alırlar. O da tokmakla sofrayı, değirmeni mahalleliden geri alır. Keloğlan masalın sonunda kendine uygun bir kızla evlenerek mutlu yaşar.

Bahtiyar Bedir adlı masalda padişahın kızı hastalanır. Keloğlan padişahın kızına derman olur. Keloğlan, masalın asıl kahramanı olmasa da anlatıcı Keloğlan'ı masala sokarak padişahın kızının sıkıntısını onunla ortadan kaldırmıştır.

2.3. Peri ve Cin

Mircea Eliade, "tanrısal varlıklar" olarak nitelediği periler ve cinler masallarımızda sıkça yer almaktadır. Eliade'ye göre "Perilerin dünya kadınlarını kıskanması da oldukça sık rastlanan bir mitsel ve folklorik temadır: Çeşitli cin ve peri kızları ve yarı-tanrıçalar sevdikleri erkeklerin dünyadaki eşlerini kıskanır." (Eliade 2006: 105). Masalarda, cinler ve perilerin bazen insanlara yardım ettikleri bazen de zarar verdikleri görülür.

Gül Güzeli adlı masalda periler fakir bir kadına doğumda yardımcı olur ve doğan çocuğa çeşitli olağanüstü özellikler verirler. Masalda, fakir ve yoksul bir kadın hamamda doğum yapar. Hamamın duvarı yıkılıp içinden üç peri kızı çıkar. Peri kızları kadının odasını siler, süpürürler. Kadının doğurduğu kız çocuğudur. Peri kızları gidecekleri zaman kıza Gülşen adını koyarlar. Ağladıkça inci dökülsün, güldükçe gül açılsın, yürüdükçe çayır çimen bitsin diyerek kaybolurlar. Masalda ad verme merasiminin de yer aldığı görülmektedir. Masalda kahramana isim veren bizzat perilerin kendisidir.

Balıkçı Mehmet adlı masalda ise peri kızının, başı sıkışan kahramana her fırsatta yardım ettiği görülmektedir. Balıkçı Mehmet denizde çok güzel bir balık tutar. Oğlan onu satmaya ve yemeye kıyamaz. Bir gün balığın havuzdan çıkıp güzel bir kıza dönüştüğünü görür. Oğlan balığın derisini ateşe atıp yakar. Kızın güzelliğini duyan padişah balıkçının elinden kıza almak için oğlandan olmayacak şeyler yapmasını ister. Peri kızın yardımıyla oğlan, padişahın bütün isteklerini yerine getirir.

Kuyu İfriti adlı masalda oduncunun karısı kuyuya düşünce oduncu karısını kuyudan çıkartmak isterken kuyudan ifriti çıkarır. İfrit kadından ve kuyudan kurtulduğu için oduncuya minnet duyar ve ona çeşitli akıllar vererek yardımcı olur. Oduncu ifritin verdiği akılla padişahın kızıyla evlenir ve zengin olur.

Seksenlik Kocakarı ile Doksanlık Kocakarı adlı masalda perilerin insanlara yardım etmesi insanoğlunun peri padişahının kızını güldürmesi neticesindedir. Masalda, periler padişahının kızı doğduğu günden beri ne gülmüş ne de ağlamıştır. Doksanlık kocakarı perilerin padişahının kızını hem güldürür hem de ağlatır. Bunun üzerine periler padişahı doksanlık kocakarıyı on beş yaşında genç bir kız haline sokar.

Yukarıda adı geçen masalarda periler ve cinler çeşitli vesilelerle insanoğluyla temas kurmuş, bu temas neticesinde de insanoğlu perilerin ve cinlerin yardımlarını görmüştür.

Bazı masalarda insan kahramanlar peri kızlarına âşık olurlar ve onlarla evlenirler. Üç Peri Kızı adlı masalda şehzade bir ovaya geldiğinde güzel bir hayvan görür. Onu takip ederek eşi benzeri olmayan bir bahçeye varır. Bir yere gizlenen şehzade bahçe içindeki havuz kenarına üç güvercinin konduğunu görür. Üç güvercin soyunup üç güzel kız olurlar ve suda yıkanır. Oğlan bunları görünce en küçük kıza âşık olur. Onlar köşkte uyurken oğlan, gizlice üç kızın elbisesini alır ve ateşe atıp yakar. Daha sonra kahraman âşık olduğu peri kızıyla evlenir.

2.4. At

Türk mitolojisinde ve destanlarında *cet/ata*, *koruyucu/hami*, *bilge ve yol gösterici* gibi pek çok fonksiyonu olan at, Türk masallarında başlı başına bir masal tipi olmamakla birlikte birçok masalda asıl kahramanın gerçek dostu ve yardımcısı olarak yer alır. At, insan gibi konuşarak kahramanı zor durumlardan kurtarır.

Toplumumuzda ata verilen değer ve at sevgisi binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Türk mitolojisine göre at, Tanrı'yı görmüş ona yakın olmuştur. Kâinatın sırlarına vakıftır. Aynı zamanda insanlara da yakındır. Onların

iyiliğine yardımcı olmuştur. Bu temel inanışların sonucu at Türk toplumunda dost, sırdaş, arkadaş, yardımcı özelliklerini bugüne kadar korumuştur (Seyidoğlu 1995: 94).

Atların mitolojik en ilkel şeklini Yakut, Tuva, Başkır, Altay ve diğer Türk halklarının epik eserlerinde görmek mümkündür. Yakutlar arasında anlatılan efsaneye göre at gökteki tanrıların buyruğu ile yerdeki adamlara (kahramanlara) hizmet etmesi için gökten gönderilmiş ve *ürün ay toyon* adlı tanrı tarafından insana verilmiş kutsal bir hayvandır. Bunlar, kahramanı en kanlı savaşlarda koruyarak can yoldaşı gibi hizmet eder. Yenilmezliğe, yorulmaz güce, adam gibi akla ve konuşma özelliğine sahiptirler. Bunların doğumları da bazen destan kahramanlarının doğumlarına benzer. Yani insan gibi doğarlar. Kahraman ile at sanki kardeşmiş gibi bir annenin sütünü içerek büyür (Karadavut 2010: 75).

Halk hikâyeleri ve masalarda kahramanların doğumları ile atların doğumları aynı andadır. Dervişin verdiği bir elmayı kahramanın anası ve babası yerken elmanın kabukları da ahırdaki kısrağa yedirilir. Böylece hem kahraman hem de at olağanüstü bir şekilde doğmuş olurlar.

Bu olay, bazen sadece padişahın bir oğlu olması şeklinde gelişir. Anlatıcılar genellikle elmanın kabuklarıyla ilgili bölümü atlar veya unuturlar. Aslında bu at, oğlanın biniti olacaktır. Hatta bazı hikâyelerde çocuğa ad koymaya gelen Hızır, ata da adını vermeyi ihmal etmez (Sakaoğlu 1995: 283).

Kamer Tay adlı masalda padişahın bir tayı vardır. Bu tay gülsuyundan başka su içmez, fıstık ve üzümünden başka yem yemez. Padişah kızını deve verirken Kamet Tayı da yanında gönderir. Devin evine vardıklarında Kamer Tay kıza üzerine binmesini ve gözünü kapamasını söyler. Kız da öyle yapar. Kamer Tay uçan bir attır. Kızı alıp göz açıp kapayınca kadar denizin ortasında bulunan bir köşke götürür. Kamer Tay sayesinde devin elinden kurtulmuştur kız. Masal boyunca kızı koruyup kollama işini de yine bu at üstlenmiştir. Ayrıca onun konuşan bir at olması da masalda atın ayrı bir özelliği olarak görülmektedir.

Masalda atın olağanüstü doğumuyla ilgili motif yoktur. Ancak Kamer Tayın, konuşması, uçuyor olması, kızı ve kızın çocuklarını karnında saklaması ve karnının güzel bir saraya dönüşmesi bize bu atın olağanüstü bir şekilde doğduğunu düşündürmektedir.

Yedi Başlı Ejderha masasında kahraman ejderhanın verdiği bir dizgini denizden çıkan aygırlardan birinin başına geçirir. Aygır kahramanı göz açıp kapayınca kadar Çinmaçın ülkesine götürür. Buradaki aygır denizden çıkmış bir aygırdır. Meram Şah ile Sade Sultan adlı masalda da dev anasının tavsiyesiyle oğlan deniz aygırını yakalar. Kırk gün besleyip büyütür. Daha sonra oğlan, bu aygırın yardımıyla kaçırılan karısını kurtarır.

Su menşeli atların en makbul atlar olduğunu halk tasavvurundan biliyoruz. Köroğlu'nun kır atı sudan çıkan atın karadaki atla çiftleşmesi sonucu dünyaya gelmiştir. Bezirgânlar, Bamsı Beyrek için İstanbul'dan bir deniz kulunu boz aygır satın almışlardır. Şükrü Elçin atların menşelerini anlatan makalesinde Zeki Velidi Togan'a göre su menşeli atların Türklere mahsus olduğunu belirtir (Elçin, 1988: 414-415).

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva adlı masalda aslında kız olan ancak padişah babası tarafından oğlan olduğu sanılan masal kahramanımız sünnet ettirmek istenir. Kız, babasının kendisinin kız olduğunu anladığında annesini öldüreceğini düşünerek ahırdaki atın yanına gelir. Orada ağlayan kızı gören at, kıza üzülmemesini söyler. Hemen üzerine binmesini ve nereye istiyorsa oraya götüreceğini belirtir. At, kıza korkmaması gerektiğini, kendisine kurşun bile yetişemeyeceğini söyleyerek tüylerinden üç kıl verir. Kızın başı sıkıştığında bu kılları birbirine sürtünce at hemen yetişecektir. Masalın ilerleyen kısımlarında kız başı sıkıştıkça atın verdiği kılları birbirine sürer ve at hemen gelir. Kız at sayesinde bütün sıkıntılardan kurtulur.

Sihirli Ayna adlı masalda kahraman babasının aynasını devlerden kurtarıp geri dönerken ağabeyleri kahramanı bir kuyuda bırakırlar. Oğlan orada ağlamaktan gözleri kör olur. Oğlanın bindiği at da kuyunun başından ayrılmaz. Onun da gözleri oğlan gibi kör olur. Uzun süre kuyunun başında duran at kuyunun kapağını kırar ve oğlanın kuyudan çıkmasını sağlar. Bu masalda yer alan at Bamsı Beyrek ile Manas'ın atını hatırlatmaktadır. Bamsı Beyrek on altı yıl kalede esir tutulduğunda atı da onu beklemiştir. Manas Destanında at Manas'ın mezarı başında kırk gün yas tutmuştur. Halk tasavvurunda atın kardeşten daha yakın olduğu düşünülürse masalda yer alan atın sahibini terk etmemesi insanla hayvan arasındaki duygusal yakınlıktan olduğu söylenebilir.

2.5. Geyik

Geyik Türkler için kutsal bir hayvandır. Türk mitolojisinde ve masallarında yeri oldukça önemlidir. Bununla beraber Türklere ait eski ve orijinal bir efsanede Türklerin geyikten türediğine dair bir kayıt yoktur. Ancak Sibirya'da Ren geyiği ile ilgili bazı türeyiş inanmaları vardır. Bu tür metinlerin sayısı da sınırlıdır. Özellikle Türk efsanelerinde geyik önemli bir yer tutar ve efsanelerdeki bu geyik daha çok dişi geyiktir. Bunlar da Tanrı ile ilgili olan birer ilahe dişi Tanrı ve daha doğrusu birer dişi ruh durumunda idiler (Ögel 1998: 569). Özellikle ak veya beyaz geyik Türkler için kutsal kabul edilmiştir. Bu kutsiyet çerçevesinde pek çok anlatmada geyik motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatmalardan biri de masallardır. Masallarda insanın geyiğe dönüşmesi, tılsımın geyikte saklı olması gibi pek çok motife rastlamak mümkündür.

Gül Güzeli adlı masalda çöpçünün kızının tılsımı dağda yaşayan bir geyiktedir. Şehzadenin karısı hasta numarası yapar. Kadının annesi çöpçü kızının tılsımını öğrenip hekime söyler. Hekim de şehzadeye karısının iyileşmesi için filan dağda yer alan geyiğin öldürülüp yüreğinin yemesi durumunda iyileşeceğini anlatır. Bunun üzerine geyik bulunup avlanılır ve geyiğin yüreği kadına yedirilir. Ancak geyiğin yüreğinde gizli olan kırmızı bir mercan vardır. O mercan yere düşünce sarayın merdivenin altına gider. Daha sonra bu mercan Gül Güzeli olacaktır.

İki Kardeş adlı masalda oğlanın babası ölünce tahta oturur. Bir süre padişahlık yapan oğlan bütün malları har vurup harman savurur. Daha sonra kız kardeşini alarak ülkeden kaçır. Yolda çok susadıkları için oğlan yerde birikmiş olan suyu içer. İçtiği anda ise bir geyiğe dönüşür. Çok acıklmaları üzerine kız bir ağaca çıkar, geyik oğlan da yiyecek bulmaya gider. O şehrin padişahının oğlu avlanırken ağaçtaki kıza görür. Kıza ağaçtan indirmek ister ancak başaramaz. Ağacı kesmeleri için adamlarını gönderir. Adamlar akşama kadar uğraşırlar ancak ağacı

kesemez ve geri dönerler. Geyik akşam gelip ağacı yalamaya başlar ve sabah olunca ağaç eski haline döner. Masalın ilerleyen bölümlerinde kız her sıkıntıya girdiğinde geyik, onun yardımına koşar.

Her iki masalda geyik, insanın hayvana dönüşmesi şeklinde bir motifle kaşımıza çıkar. **Gül Güzeli** masalında geyiğin yüreğindeki mercanın insana dönüşmesi bir anlamda geyikten türeyişi bize hatırlatmaktadır.

2.6. Zümrüdü Anka

Zümrüdü Anka mitolojik Simurg kuşunun Türklerdeki adıdır. Türklerle birlikte pek çok Hint-Avrupa efsanelerinde kozmik ağacın üzerinde yaşadığına inanılır. Alp Karakuş, Sibiry folklorunda tanrıların habercisi olarak kaşımıza çıkar. Aynı zamanda Altay Şamanlarının kozmik yolculuklarında yardımcısıdır. Alp Karakuş, yer aldığı anlatmalarda yavrularını yiyen ejderhayı öldüren kahramanı kanatlarının altına alarak korur, ona yol gösterir.

Bazı Türk boylarındaki efsaneye göre Alp Karakuş, Kaf Dağı'nın arkasındaki geniş ve karanlık alandaki dünya ağacının üzerinde yaşar. Alp Karakuş, Er Töştük Destanı'nda hayat ağacında yuvası bulunan Karakuş avlanmaya gittiği zaman, her sene bir ejderha musallat olup yavrularını yemektedir. Bu kez de aynı şey olacakken Er-Töştük ejderhayı öldürür ve yavruları kurtarır. Bu iyiliği üzerine Karakuş onu yeryüzüne indirmek üzere sırtına bindirir. Yolda kahramanın hayvana vereceği yiyecek bitince kendi etini kesip verir. Yere indikleri zaman Karakuş bu fedakârlığı görür ve onun yaralarının iyileşmesini sağlar (Çoruhlu 2002: 131-132).

Altay Şamanlarının dualarında Alp Karakuş'un adı sık sık geçer. Alp Karakuş tabiatın da koruyucusudur. Yer aldığı her masal ve destanda uçtuğu zaman rüzgâr, yağmur ve şimşekle birlikte tasvir edilir.

"Olağanüstü kuş"un adı, masal metinlerinde Zümrüdü Anka, Zümrüt Anka, Zümrüt Halka, Kartal, Boba Kuş (Duyamaz 1998: 92) gibi değişik adlarla kullanılmıştır.

Bu kuşun adı mitolojilere göre ise daha farklıdır. Yunan mitolojisinde Phonix, İran'da Sirmurg, Araplarda Anka, Hint'te Garuda gibi. Türk mitolojisinde ise bu gibi kuşların genel olarak Alp Kara Kuş (İnan 1998: 350) ve Tuğrul (Ögel 1995: 131) adlarını aldığı görülmektedir.

Ignacz Kunos'un derlediği masalarda bu kuş Zümrüt Anka veya Zümrüdüanka olarak adlandırılmıştır. Masalda bir ağacının üzerinde yaşayan bir kuş olarak bahsedilen Zümrüt Anka'nın fiziki özellikleri içerisinde devasa bir kuş olduğu ve uyuyan oğlana kanatlarıyla güneş vurmasını diye gölgelik ettiği belirtilmiştir. Bu kuş, kırk tuluk su ile kırk tuluk et taşıyacak kadar güçlü bir kuştur. Ağaçta yuvası bulunan kuşun yavruları vardır. Her yıl bir yılın bu yavruları yer. Zümrüt Anka bunu yapanın kim olduğunu bilemez.

Proben'deki Zümrüdü Anka masalında kahraman, ağacın altına gelince kuşun yavrularının bağırmalarını duyar ve ağaca tırmanan yılanı görür. Oğlan hançerini çekip yılanı öldürür. Sonra ağacın altına uzanıp uyumaya başlar. Böylece oğlan, Zümrüt Anka kuşunun yavrularını yılanın yemesine engel olur. Bunun karşılığında da kuştan kendisini yeryüzüne çıkarmasını ister. Zümrüt Anka oğlandan kırk gövde etle kırk tulum su ister. Oğlan kızını

kurtardığı padişahın kuşun istediklerini temin eder. Kahraman, kuşun yardımıyla yeryüzüne çıkar. Yukarıya çıkarken et bittiği için oğlan, kuşa kendi bacağından kestiği eti yedirir; ancak, kuş bunu yemez, ağzında saklar. Yeryüzüne çıktığında kuş ona eti geri verir ve eti şehzadenin bacağına yapıştırır, şehzade yürümeye başlar.

Diğer kitaplarda yer alan Zümrütanka veya Zümrüdüanka masalında kuş, oğlana kanatlarından iki tüy verir ve ona başı sıkıştığında bu iki tüyü birbirine sürdüğünde hemen yardıma koşacağını söyler.

Kahraman, Zümrütanka'nın yardımıyla karanlıklar ülkesinden yani Erlik'in dünyasından yeryüzüne çıkmış olur.

Atın Oğlu adlı masalda da yukarıda bahsedilen Zümrütanka kuşu yer alır ancak masalda ismi zikredilmez. Kuş yavrularını yılanlardan kurtaran oğlanı yeryüzüne çıkmasına yardımcı olur.

2.7. Dev ve Ejderha

Bazı dev motifleri, bütün Türklere ortaktır; çok eski çağlarda bile mevcuttur (Ögel, 1995: 561). Önsaya Türklerindeki devleri Bahaeddin Ögel iki bölümde toplamıştır:

1. "Demon"lar kötü ruhlar ve bazen de şeytanlar idi. Bunlar çeşitli donlara girerler.

2. Devler ise dünyada bulunan yaratıkların, normal boy ve büyüklüklerinin çok üstünde düşünülmüş ruhlardır (Ögel 1995: 561).

Ögel, anormal boy ve büyüklükte bir dev ölçüsünün Türklere her zaman geçerli olmadığını, çünkü ruhların her türlü dona girebildiğini, isterlerse büyüdüğünü, isterlerse küçüldüğünü veya normal bir insan olabildiğini belirtir (Ögel 1995: 564).

Masallarda da devlerin, mitolojide geçen Erlik veya kötü ruhlar olduğu söylenebilir. Örneğin mitoloji açısından önemli bir parça olan Radloff'un derlediği Altay Yaratılış Destanında, Tanrı'nın insanlara baş olarak yarattığı Mandı Şire, Şeytan'a karşı savaşır fakat yenilir. Tanrı'nın güç vermesiyle Mandı Şire, Şeytan'ı yener (Ögel 1998: 459-461). Görüldüğü gibi yaratılış destanlarında geçen Erlik ile masallardaki devler, kahramanın karşısında çaresiz duruma düşerler. Fakat masallarda dev öldürülürken, Erlik hiçbir zaman öldürülmez. Ancak masallarda devler bir kerede öldürülmelidir. Yoksa daha da güçlenirler ve ölümsüz olurlar. Bu yönleriyle de devler, Erlik'i anımsatırlar.

Masallara bakıldığında devler, olağanüstü özelliklere sahiptirler ve kötülüğün sembolüdürler. Devlerin kötülüğün sembolü oluşu ve insanlara eziyet etmeleri, onların Altay Türklerince ifade edilen "kara neme" yani kötü bir ruh ya da Erlik olduğunu düşündürmektedir. Ancak Erlik ve dev, genellikle olumsuzun temsilcisi olmalarına rağmen, zaman zaman kendileri, çocukları veya kadınlarının insanlara yardımcı oldukları görülür.

Yine, yukarıda değinildiği gibi, devlerin bir özelliği olan ikinci vuruşta ölümsüzleşmeleri de Erlik'in ölümsüz olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Ayrıca devlerin Kaf dağında yaşaması ve buraya herkesin gidememesi, sonsuz olan acayip yaratıkların burada bulunması; devlerin mekânının Erlik'in mekânına benzerliğini gözler önüne serer.

Ignacz Kunos'un derlediği pek çok masalda devlerin yer aldığı motifler söz konusudur. Devler insan gibi yer içerler, okuryazardır, mektup yazarlar, evleri vardır, yemek yapar helva pişirirler, büyü yapar büyü bozarlar, iş eğirirler, çok çirkin olmalarına rağmen dünya güzeli kızlara sahiptirler. Ayrıca bu masalarda devlerin genellikle kırk oğulları vardır ve genellikle devlerin uykusu kırk gündür. Dev karısı kahramanlara vurdukça masal kahramanları ya testi olur, ya su bardağı olur, ya gül olur, ya süpürge olur, ya elma olurlar.

Bütün masalarda olduğu gibi incelenen masalarda da dev veya ejderha öldürülürken öldüren kişiye sorar: "Er isen bir daha vur." Öldüren kişi de "Ben anamdan bir kere doğdum." diyerek karşılık verir. Eğer kahraman bir daha vurursa dev veya ejderha yeniden canlanacaktır.

Sümbüllü Köşk masasında padişah ile lalası ihtiyardan aldığı bilgi sayesinde dağın ardındaki kırk devin anasını bulurlar. Bakarlar ki minare gibi bir dev anası oturmaktadır. Bu dev, bir bacağını bir dağa bir bacağını öbür dağa uzatan, memelerini yağ tulumu gibi sırtına vuran, ağzında bohça kadar sakız çiğneyen, şakırtısı yarım saatlik yoldan işitilen, soluğu karayel gibi çıkıp tozu toprağı birbirine katan, sekiz arşın kolları olan bir devdir. Çengicane adlı masalda yukarıdaki tasvirlerin dışında devin başı boynuzludur. Padişah ve lalası ihtiyarın söylediklerini hatırlayarak dev anasına yalvarmaya başlarlar ve dev anasının boynuna sarılırlar. Bunun üzerine dev artık onlara zarar veremez. Zira padişah, yani insanoğlu artık devin evladı olmuştur. Padişah, dev anasının yardımıyla Sümbüllü köşkte oturan Salkım Sümbül'e ulaşır.

Sihirli Gül adlı masalda ise Yemen padişahının oğlu güzelliği dillere destan bir başka padişahın kızını görmek için yola çıkar ve yolda bir dev anasına rastlar ona yalvarır. Bunun üzerine dev anası şehzadeye zarar vermez. Bilakis onan yardım eder ve şehzade devin yardımıyla dillere destan kızı görmeyi başarır.

Üç Turunçlar masasında şehzade yolda bir dev karısıyla karşılaşır. Bu dev, bir dağın başında oturmuş iş eğirir. Şehzade usulca sokulup "anacığım" diyerek bu korkunç devin iki memesinden emmeye başlar. Şehzade devin sütünü emdiği ve anacığım dediği için dev artık ona zarar veremez. Dev karısının kırk oğlu vardır. Dev, kırk oğluna üç turunçların yerini sorar, onlarda şehzadenin teyzelerine gitmesini tavsiye ederler. Şehzade, diğer dev anasına gider. Onun da altmış oğlu vardır. O da diğer dev anasına gönderir. O dev anasının da seksen oğlu vardır. Seksen oğlanın en küçüğü üç turunçların yerini bilmektedir. Devin küçük oğlu şehzadeyi üç turunçların olduğu bahçeye götürür. Böylece şehzade, devin oğlunun yardımıyla ve onun verdiği akılla Üç Turunçlara ulaşır.

Her ne kadar Abdulkadir İnan "Erlik insanlara her türlü kötülüğü yapar; insanlara ve hayvanlara türlü türlü hastalıklar göndermek suretiyle kurbanlar ister. İsteddiği kurban verilmezse, musallat olduğu obaya veya aileye ölüm ve felâket ruhlarını gönderir." (İnan 1995: 39) dese de bu masalda şehzade devin sütünü emip ona anne dediği için veya dev anasına yalvararak devin evladı olmuş ve kendisine devin kötülük yapmasını engellemiştir.

Ögel'e göre, yedi başlı dev veya ejderha bütün Türk kesimlerinde görülür. Fakat bunun yanı sıra Türk destanlarından hareketle 3, 5, 12 başlı dev de vardır (Ögel 1995: 563-564). Ancak masallarda 3, 7 ve 40 başlı olarak karşımıza çıkar. Yedi Başlı Ejderha masalında ejderha yedi başlıdır. Kırk yiğidin aradığı bir anadan babadan doğmuş kırk kız da bu ejderhanın bahçesindedir.

Ayrıca Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalında, devin gözü kapalıysa uyanık, gözü açıksa uyuz uykusuna yattığı devlerin özellikleri arasında olduğu belirtilmiştir.

Ejderha Kuyusu adlı masalda da kahramanların karşına yukarıdaki gibi bir dev anası çıkar. Kahramanlar, anacığım diyerek dev anasına sarılıp onun evladı olurlar.

Zümrütanka veya Zümrüdüanka adlı masallardaki padişahın bahçesindeki ağaçların meyvelerine bir dev musallat olmuştur. Her yıl bahçedeki ağaçların meyvelerini olgunlaşmadan dev gelip alır. Proben'deki masalda ise padişahın has bahçesinde bir elma ağacı her yıl üç elma verir. Dev tam elmalar olgunlaşmaya başladığında elmaları alıp gider. Padişah bu elmaları hiç görememiştir. Padişahın üç oğlu sırayla elma ağacı veya bahçesindeki ağaçlar için nöbet tutar. Küçük oğlan devi yaralar ve onu takip ederek bir kuyunun başına gelir. Şehzade, kuyudan içeri girer ve devi öldürür. Bu dev aynı zamanda yer altındaki şehrin suyunun önüne yatan ve şehre su vermeyen devdir. Oğlanın devi öldürmesi üzerine şehre su gelir. Şehirli anlar ki dev öldürülmüştür.

Proben'deki masalda yeraltı dünyasının suyunun başını tutan bir devdir. Yılda her ev bir kızı deve kurban vermek zorundadırlar. Dev, bunun karşılığında suyun akmasına bir gün izin verir. Bu olay her yıl tekrarlanır. O yıl da sıra padişahın kızıdır. Masal kahramanı, durumu kocakarından öğrenir. Kahraman, devin bulunduğu yere gelir. Kahraman hem devi öldürür hem de padişahın kızını kurtarır.

Bazı masallarda devlerin canı hayvanların canında saklıdır. O canlı bulunup öldürülürse dev de ölecektir. Rüzgâr Dev adlı masalda devin canı yedi kat denizin altındaki öküzün karnında kafes içerisinde olan kuştadır. Rüzgâr Dev adlı masalda şehzade evlendiği kızı yalnız bıraktığı bir gün Rüzgâr Dev gelip kaçar. Şehzade devin canının denizin yedi kat altında ve denizin ortasındaki adada yaşayan öküzün karnındaki altın kafes içinde bulunan kuşa olduğunu öğrenir. Kuşlar padişahının yardımıyla denizaygırına binen şehzade yedi kat denizin ortasındaki adaya ulaşır. Öküzü sarhoş edip karnındaki kuşu alıp öldürür. Böylece devin canı çıkmış olur.

Kamer Tay adlı masalda padişah bitin ne olduğunu bilmeyen halka bunun ne olduğunu sorar. Sorduğu suali kim bilirse kızını ona verecektir. Halktan hiç kimse bilmez, ancak bir dev soruyu bilir. Bunun üzerine kıza talip olan deve kızını vermek istemeyen padişah, devi kovar. Dev de kıza alıp kaçar.

Masalda dikkati çeken şeylerden biri de devin mektup yazması ve şehzadeden gelen mektupları değiştirmesidir. Dev şehzadenin babasına gönderdiği mektupları kendi yazdığı mektuplarla değiştirir. Devin yazdığı mektuplardan dolayı padişah gelinini saraydan kovar.

Kara Dev ile Kızıl Dev adlı masalda padişah çocuklarını kurtarmak için yola çıkar. Yolda Kara Dev ile Kızıl Dev adında kardeş iki devle karşılaşır. Onlar padişaha çocuklarını kurtarması için yardım ederler.

Ejderha, Türk mitolojisine Çin'den geçen bir motiftir (Ögel 1995: 566). Kökleri ilk çağlara kadar uzanan bu motifin her toplumda farklı anlamlar içerdiği görülür. Hemen tüm Asyalı kavimlerin sanat eserlerinde yer bulan ejderha figürü her toplum kendi inançlarına ve hayat görüşüne göre değişik anlamlar yüklemiş ve farklı isimler vermiştir. Ejder Türklerde nek/evren, Çinlilerde lung, Moğollarda moghur, İranlılarda ejdeha/ejderha, Araplarda ise tannin adlarıyla anılmaktadır (Ekiz 2011: 40).

Kozmolojik ve ikonografik anlamlar yüklenen ejder Asyalı toplumlarda güç, kuvvet, bilgelik, bereket, bolluk, yağmur, kötü nazardan koruyucu güç ve uğurun simgesi sayılırken (Esin 1969: 178) İslam ve Batı dünyasında zararlı, ortadan kaldırılması gereken kötü bir yaratık olarak kabul edilir (İnal 1971: 154, 169).

Türk halk anlatmalarında da ejderha kötülüğün sembolü olarak karşımıza çıkar. Özellikler masalarda yer altı dünyasında ya dev vardır ya da ejderha vardır. Bu dev veya ejderha subaşlarını tutar. Her yıl bir kız almak suretiyle şehre su verir. Atın Oğlu masasında mekân yer altı dünyası değil üzerinde yaşadığımız dünyadır. Kahramanın vardığı ülkenin suyunun başını tutan bir ejderhadır. Her yıl bir ev bir kızını ejderhaya kurban vermek zorundadır. Ejderha, bunun karşılığında suyun akmasına bir gün izin verir. Bu olay her yıl tekrarlanır. O yıl da sıra padişahın kızıdır. Masal kahramanı, durumu kocakarından öğrenir. Kahraman, ejderhanın bulunduğu yere gelir. Kahraman hem ejderhayı öldürür hem de padişahın kızını kurtarır.

Ejderha Kuyusu masasında kuyunun içinde yeraltı dünyası, yer altı dünyasının sarayında da bir ejderha vardır. Bu ejderha yedi başlı bir ejderhadır. Vezir sarayda karşılaştığı kızlardan ejderhayı nasıl öldüreceğini öğrenir. Ejderhadan çekilen kırk tüy yakılırsa ejderha ölecektir. Vezir ejderha uyurken ejderhadan kırk tüy koparır ve tüyleri ateşte yakıp hem ejderhayı öldürür hem de ejderhanın tuttuğu kızları kurtarır.

Bu masalda şu ayrıntı da dikkat çekmektedir: Gergef işleyen kızlar vezire gergef iğnesini ejderhaya gösterdiğinde ejderhayı geri püskürtebileceğini söylerler. Vezir de ejderhadan kılları çekerken ejderha uyanınca ejderhaya iğneyi gösterir. Ejderha siner kalır. Demirin Türk mitolojisinde ve Türk kültür tarihinde önemli bir unsur olduğunu biliyoruz. Demir dağının eritilip Türklerin tarih sahnesine tekrar çıkışları, Kutup yıldızının diğer adının Türkler arasında Demirkazık olması, ölen kişinin veya kesilen hayvanın şişmemesi için üzerlerine demir cinsinden bir şeyin bırakılması gibi pek çok olay ve düşünce hep demirin mitolojik yönüyle ilgilidir. Bu masalda da demire mitolojik bir gönderme yapıldığını söylemek yanlış olmasa gerek.

Rüzgâr Dev adlı masalda kahraman babasının mezarını beklerken bir ejderha ile karşılaşır. Hemen hançerini çıkararak oğlan ejderhayı öldürür.

Ahmet Ağanın Oğlu ile Kızı adlı masalda delikanlı kendisini büyütenin öz annesi olmadığını öğrenince öz annesini bulmak için yola çıkar. Yolda önünü bir ejderha keser. Oğlan yerden aldığı bir taş fırlattığı gibi ejderhayı yere serer.

2.8. Yılan

Genel olarak şeytani varlıklar arasında yer alan yılan, masalarda hem olumlu hem de olumsuz yanlarıyla ortaya çıkar. Padişah olanların yanı sıra hazineleri koruyanlar da vardır. Masalarda yılan, hem yeryüzünde hem de yeraltında rastlanmaktadır. İnan'ın aktardığı, Radloff tarafından tespit edilen Altay efsanesine göre yeraltı dünyasının padişahı Erlik, Bekçi Yılan'ın ağzına girip yasak meyveyi yemiştir. Buna ceza olarak Ülgen, yılanı "şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun öldürsün" der (İnan 1995: 15-16).

Ignacz Kunos'un tespit ettiği masalarda yılan hem olumlu hem de olumsuz olarak karşımıza çıkar. Yeraltı dünyasında yaşayan ve yukarıda verilmiş tasvire uyan yılanların varlığından söz edilebilir. **Zümrüt Anka** adlı masalda yılanı rastlanmaktadır. Büyük bir yılanın her yıl gelip yuvadan Zümrüt Anka kuşunun yavrularını yer. Söz konusu masalın kahramanı, Zümrüt Anka kuşunun yavrularını yemek için ağaca çıkan yılanı görür. Şehzade hemen hançerini çeker ve yılanı öldürüp yere uzatır.

Aynı motif Atın Oğlu adlı masalda da yer almaktadır. Kahraman, kuşun yavrularını yemek üzere olan yılanı hançeriyle üç parçaya bölüp öldürür.

Şap ile Şeker adlı masalda padişah kahramandan kırk tavşanı otlatıp tekrar kırkını da saraya getirmesini ister. Oğlan da tavşanları otlatmak için serbest bırakır. Ancak bir daha bir araya toplayamaz. Orman orman gezerken yanan bir ağaç görür. O ağacın üzerinde de bir yılan vardır. Yılan oğlandan kendisini kurtarmasını ister. Buna karşılık da kendisine yardım edebileceğini söyler. Oğlan önce isteksizdir ancak son anda yılanı kurtarır. Bunu üzerine yılan oğlana tavşanları nasıl bir araya toplayacağını anlatır. Şap deyince tavşanlarının durduğunu, şeker deyince yürüdüklerini yilandan öğrenen oğlan tavşanların kırkını da saraya götürür. Böylece oğlan kellesini cellâttan kurtarmış olur. Masalda yılanın insana zarar vermesinden ziyade insana yardım ettiğine şahit oluyoruz. Kahraman yılanı yandıktan kurtarır, yılan da buna karşılık kahramana yardımcı olur ve kahramanı sıkıntıdan kurtarır.

Her ne kadar mitolojik olarak yılan Erlik dünyasına yani yeraltı dünyasına aitse de yeryüzünde de kendini gösterir. Rüzgâr Dev adlı masalda kahraman kalenin diğer tarafına inince büyük bir saray görür. Kapıyı açıp içeri girince merdiven başındaki taş direğe bir yılanın sarıla dolana çıktığını fark eder. Hançerini çekip taşla saptığı gibi yılan iki parçaya ayrılır ve hançer de taşta kalır.

Kara Yılan masalında padişahın hanımı dervişin verdiği elmayı yedikten sonra hamile kalır. Dokuz ay on gün sonra kara bir yılan doğurur. Bu yılan aslında insandır. Daha sonra yılanın evleneceği kızın mezarındaki annesinin verdiği akılla yılan insana dönüşür.

2.9. Ayna

Türk mitolojisinde güneş, ay ile ilgili yaratılış izah eden çeşitli anlatılar vardır. Tanrı güneş ve ayı insanların ısınmaları ve aydınlanmaları için vermiştir. Güneşin ve ayın yaratılış ile ilgili bir Altay efsanesi şöyledir "Önceleri

ne ay ne de güneş varmış. İnsanlar, havada uçarlarmış. Uçarken de çevrelerine ışık saçar ve sıcaklık verirlermiş. Bunun için de güneş gerekli olmamış. Ancak içlerinden biri hastalanmış ve onu iyileştirememişler. Bunun üzerine Tanrı insanlara bir hediye göndermiş. Tanrı'nın gönderdiği şey büyümüş ve iki büyük ayna (*toli*) olmuş. Bu aynalar gökyüzüne çıkıp çevreye ışık saçmaya başlamışlar. Gökler ve yerler aydınlanmış ve ısınmış. O günden bu yana gökteki iki ayna yani güneş ve ay dünyayı aydınlatıp ısıtmaktadır (Ögel 1995: 188).

Güneş, bir ayna gibi olduğundan şamanlar, fallarını aynaya bakarak açarlardı. Çin'den gelmiş on iki burçlu aynalar buna ayrı bir mana katarlardı (Ögel 1995: 188).

Şamanlar çalışmalarında değişik aletler kullanırlar. Şamanın en önemli aleti davuludur. Davuldan sonra, Şamanın en önemli aleti metalik yuvarlak bir ayna olan *toli*'dir. Şaman elde edebilirse kıyafetine birçok *tolitakar*, ama göğsü üzerinde *bertoli* önemlidir. Toli zırh gibi davranıp ruh saldırılarını geri püskürtür, ruhları körleştirmek üzere ışık yansıtabilir (<http://www.hermetics.org/samanizm.html>)

Şeytani ruhlardan korunmak amacıyla kalkan olarak kullanılan ayna şaman giysisinin üzerine bağlanır. Aynı zamanda aynadan şimdiki zamanı ve geleceği belirlemek için de yararlanır. İnanışa göre tüm insan yaşamı aynaya yansımış. Aynanın etrafı çeşitli hayvan motifleriyle süslenmiştir.

Türk masallarında ayna genellikle aynaya bakınca nelerin olacağını önceden bilme ve gelecekte haber verme amacıyla kullanılmıştır. Ayna, Ignacz Kunos'un derlediği masallardan Sihirli Ayna, Eskici Kız ve Yılan Peri adlı masalda yer alır. Sihirli Ayna ve Eskici Kız adlı masalda ayna, gelecekte haber verme vasıtası olarak kullanılmıştır.

Sihirli Ayna adlı masalda padişahın bir aynası vardır. Padişah, her sabah yatağından kalkınca o aynaya bakmadan ayağını yere basmaz. Aynaya baktığı zaman ne olacağını anlar ve ona göre davranır. Padişah bir anlamda şamanlar gibi aynayla fala bakmaktadır. Aynada o gün ne olacağını önceden bilen padişah duruma göre hareket eder.

Eskici Kız adlı masalda da Sihirli Ayna adlı masalda olduğu gibi ayna motifiyle karşılaşmaktayız. Cazı karının isteği üzerine kız, kardeşinden Bilal'in aynasını getirmesini ister. Bu ayna dünyada olup bitenleri gösteren aynadır. Oğlan da kız kardeşinin bu isteğini hemen yerine getirir.

Yılan Peri adlı masalda yılanın verdiği ayna olağanüstü bir özelliğe sahiptir. Aynayı çevirip bakınca aynadan bir Arap çıkar. Yılanı filin elinden kurtaran oğlana yılan hediye olarak annesinin aynasını verir. Oğlan yolda giderken merak edip aynayı evirip çevirip bakar. Tam o anda bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap karşısına çıkar. Arap, oğlanın her isteğini yerine getirip tekrar aynanın içine girer.

2.10. Ağaç

Üç dünyayı birbirine bağlayan kozmik yol, göğün katlarını dallarında tutan kozmik direk, yenilenmenin ve uzun hayatın sembolü olan ağaç Türk anlatılarında karşımıza çıkan mitolojik unsurlardan biridir.

Hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği ya da genç kalmayı, üç katmandan (yeraltı, yerüstü ve gökyüzü) oluşan âlemi birbirine bağlamayı ifade eden kozmik ağaç, bütün bu özellikleriyle Türk inanış ve düşünüş sisteminde olduğu kadar, en doğusundan batısına, en kuzeyinden güneyine, dünyanın her yerinde hemen hemen aynı şekilde ifade dilmektedir (Ergun 2004: 17).

Roux, Mircea Eliade'yi kaynak göstererek ağacın dinsel değerinin pek çok toplumda kendisini gösterdiğini, dolayısıyla bir gücün temsilcisi olduğunu anlatır. Ağacın bu gücünü de dikey olmasına, gücünü topraktan almasına, yapraklarını kaybedip sonra onlara yeniden kavuşmasına, yani kendini sürekli yenilemesine (ölüp dirilmesine) bağlar (Roux 2005: 60).

Mitolojik dönem Türk düşüncesinde kutsal ağaç Tanrı'ya ulaşmanın yoludur. Yani Tanrı ile insan arasında bir vasıta. İnanca göre kutsal dağlar gibi kutsal ağaçların da başları insan gözüyle görülmeyecek şekilde göğe doğru uzanmakta ve Türk düşüncesine göre gökte olduğu farz edilen ve ışık âleminden ibaret olan Cennet'e ulaşmaktadır. Cennet de Türk düşüncesinde esas itibarıyla "mekândan münezze" olarak kabul edilen Tanrı'nın dünyayı ve insanları idare ettiği mekândır (Ergun 2010:140).

Ağaç, köklerini toprağın derinliklerine kadar saldı ve dallarıyla da göğe uzandığı için sınırsız olarak tasavvur edilir. O hâlde ağaç yeraltı ve göğü bir birine bağlayan bir yoldur.

Göğe erişen ağaç üst kısmıyla temsil ettiği göğün kendisidir. İşte bu nedenle şaman törenlerinde her zaman göğün yedi veya dokuz katını temsil eden yedi veya dokuz dallı bir ağaç, tercihen kayın ağacı seçilir (Roux 2005: 70). Ne var ki, dünyanın eksenini olması, ağacın oynadığı tek rol değildir; ağaç, hayat kaynağı olarak da sayılmaktadır.

Kutsal ağaçlar içerisinde sayılan elma bütün Türk dünyasında kutsal kabul edilmektedir. Halk arasında yozma olarak bilinen elma, zürriyetin sembolüdür (Ergun 2004: 243). Tanrı tarafından kut verilmiş kahramanlar genellikle ana ve babalarının ihtiyarlık çağlarında kutlu bir kişi tarafından verilen elmayı yemelerinden sonra dünyaya gelirler. Halk hikâyeleri, destan ve masallarda sıkça karşımıza çıkan elma yiyerek hamile kalma Ignacz Kunos'un derlediği masallarda da geçmektedir.

Kandehar Padişahının Kızı adlı masalda padişahın çocuğu olmadığı için veziriyle derdine çare aramak için yola çıkar. Padişahla veziri bir subaşında dinlenirken bir derviş peyda olur. Bu derviş padişahın derdini bilmektedir. Koynundan çıkardığı elmaları padişahla vezirine verir ve ortadan kaybolur.

Padişah ile veziri saraya dönünce elmaların yarılarını kendileri yarılarını da hanımları yer. Aradan bir zaman geçtikten sonra padişahla vezirin birer oğlu dünyaya gelir.

Aynı motif Kara Yılan adlı masalda yer almaktadır. Çeşmenin başında padişahla vezir dinlenirken aksakallı bir derviş peyda olur ve koynundan çıkardığı elmayı padişaha verir. Padişah ve karısı elmayı yedikten sonra kadın gebe kalır. Dokuz ay on gün sonra Kandeher Padişahının Kızı adlı masaldan farklı olarak padişahın hanımı bir karayılan doğurur.

Zümrüt Anka ve Kamer Tay adlı masalarda ağaç farklı bir fonksiyonla karşımıza çıkar. Zümrüt Anka masasında alma ağacı yılda sadece üç elma verme özelliğine sahiptir. Kamer Tay adlı masalda ise ağaç gençleşme unsuru olarak kullanılmıştır.

Zümrüt Anka adlı masalda da elma ağacından bahsedilir. Bu ağaç yılda üç elma veren bir elma ağacıdır. Padişahın bu elma ağacının meyvelerini görmesi nasip olmaz. Çünkü elma ağacına musallat olan bir dev her yıl elma ağacının elmalarını alıp götürür.

Kamer Tay adlı masalda ağaç vasıtasıyla gençleşmeden bahsedilir. Eğer padişah ağaç yapraklarını kaynatır ve kaynayan suyla banyo yaparsa kırk yaş gençleşecektir. Roux'un ifadesiyle bu masalda ağaç yaşamı yenileme vasıtası olarak gösterilmiştir.

2.11. Dağ

Türklerde dağ, önemli bir yere sahiptir. Dağların azametli görünüşleri insanları kendine hayran bırakmış, kolay ulaşılamaması dağlar üzerine birçok inancın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu inançlardan biri, dağların koruyucu ruh ve vatan olarak görülmesidir. Göktürklerin mukaddes yer su ile ifade ettikleri mefhum hem koruyucu ruhlar hem vatandır (İnan 1995: 48). Yer su ruhlarının en önemli temsilcisi dağlar olduğu için dağlar hem koruyucu ruh hem de vatan olarak tasavvur edilmiştir. Aynı zamanda Türklerde bu düşünceden dolayı dağ kültü Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült olarak kabul edilmiştir.

Türk mitolojisinde, dağa sığınma ve dağı yurdun koruyucusu olarak görme çok yaygındır. Türklerde ayrıca yüksek dağların zirvesinin Tanrı'ya ulaştığı kabul edilir ve bunun için de bazı yüksek dağlara kurban kesilirdi (Ögel 1998: 278). Abdulkadir İnan'a göre Türkler, yüksek dağ tepelerinin göklere yakın bulunması ve uzaklardan mavi renkte görünmesinin bu dağların Tanrı makamı olduğu inancının yerleşmesine sebep olmuş olabileceğini belirtir (İnan 1995: 49).

Sihirli Ayna adlı masalda Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan dağ kültü kullanılmıştır. Delikanlı, padişahın kızı ile oturup konuşurken onları bir kocakarı görür. Kocakarı hemen padişahın yanına varıp padişaha yabancı bir oğlanın kızının yanında olduğunu haber verir. Padişah oğlanı yakalatıp cellâtlarına öldürmelerini söyler. Oğlan cellâtlara yalvarınca cellâtlar onu bırakır. O da dağdaki bir mağaraya kedisıyla birlikte sığınır ve orada yaşamaya başlar.

Kamer Tay adlı masalda devin mektupları değiştirmesi sonucunda mektupta yazılanların kocasının yazdığını düşünen kız saraydan ayrılır. Çocuklarıyla bir dağ başına gider. Orada yaşamaya başlar. Kamet Tay sayesinde dağdan kurtulur.

Güzel Ahmet adlı masalda da kahraman Güzel Ahmet, babasının sözünü dinlemediği için lalasinin emriyle askerler tarafından bir dağa götürülür. Orada çadırlar kurulur. Güzel Ahmet dağ başındaki çadırda uyuya kalır. Askerler geri döner.

Üç masalda da dağ ve mağara bir anlamda anne karnı gibi düşünülüp sığınılan ve kötülüklerden korunulan bir yerdir.

2.12. Taş

Türk kültür tarihine baktığımızda taşlarla ilgili birçok inancın olduğu görülecektir. Bu inançlar arasında en önemlisi yada taşı diye bilinen taştır. Bu taş vasıtasıyla, bir nevi sihir yoluyla kar ve yağmur yağdırıldığı pek çok örneklerine rastlamaktayız. Bu hususta Çin kaynaklarında olduğu gibi İslam kaynaklarında (Arap, Fars ve Osmanlı) da bilgi vardır. Arapça İslam kaynaklarında hacerü'l metar, Farsça kaynaklarda seng-i metar (yağmur taşı), seng-i ceda (ceda taşı) diye geçen taş, muhtelif Türk lehçelerinden Yakutçada sata, Altaycada cata, Kıpçak grubu lehçelerinde cay adı verilir (İnan 1995: 160-161)

Yağmur taşını, yat diye isimlendiren Kaşgarlı Mahmud, "Bir türlü kamlık (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırılırdı ve Ulu Tanrı'nın izniyle yangın söndürüldü." demektedir (Atalay 1992: 3).

Alplerin silahları arasında yada taşı da vardır, isterlerse havayı istedikleri gibi değiştirebilirlerdi. Manas Destanı'na göre Alp Almanbet çok usta bir yadacı idi. Bozkır destanlarında yada geleneği çok önemli yer tutar.

Fuat Köprülü, Mahmut b. Mansur'un eserine dayanarak, yağmur taşı için, "Hacerü'l metar kolayca ufalanabilir, büyük bir kuş yumurtası kadar olup 3 türüdür: Kırmızı beneklerle dolu beyaz toz renginde, beyaz temiz ve koyu kırmızı yahut muhtelif renklerde. Bu taşın şekli hakkında muhtelif fikirler vardır." demektedir (Tanyu 2007: 78).

Parmaksız Ahmet adlı masalda doğrudan yağmur yağdıran yada taşından değil, yada taşını çağırtıran bir taştan bahsedilir. Bu taş bize yada taşını hatırlatmaktadır.

Masalda padişah şehirde gece ışık yakılmasını yasaklar. Ahmet, bir su kenarında gezerken bir taş bulur. Bu taş her tarafı aydınlatan bir taştır. Padişah koyduğu yasağa uyulmadığını görür. Ahmet'i saraya çağırır. Ahmet'ten taşın varlığını öğrenince bu taş Ahmet'in elinden alır. Bu taş, ne çıra gibi türer, ne de mum gibi biter, gece gündüz ışım ışım ışıldar ve gökyüzünden düşmüş bir yıldız gibidir.

Sabır Taşı adlı masalda da taş karşımıza çıkar. Masalda yer alan kahraman kız, delikanlıdan bir sarısabır taşı ile kara saplı bir bıçak hediye olarak getirmesini ister. Kız bu sarısabır taşına her gece başından geçenleri anlatmaya başlar. Kız başından geçenleri hikâye ederken sarısabır taşı büyür büyür, köpürür ve çatlar. Sabır taşı çatlayınca kız, kara saplı bıçakla kendini öldürmek ister. Tam o sırada oğlan saklandığı yerden çıkar ve kızın elinden bıçağı alır.

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında da taşla ilgili bir motif karşımıza çıkar. Hamamda doğan kızı bir adam evlatlık edinir. Kız babasından bir türbe yapmasını ister. Bu türbenin tamamı şimşirek taşlarından inşa edilecektir. Adam kızının istediği türbeyi şimşirek taşlarından yaptırır. Masalda adı geçen taş etrafa parlaklık veren taştır.

2.13. Yeraltı Dünyası

Türk düşünce sisteminde dünya ilk zamanlarda dört köşe olarak tasavvur edilmiş, daha sonra çadır gibi yuvarlak olduğu kanaatine varılmıştır. Sibiryâ Türklerinde ise dünya üç dünya olarak tasavvur edilmiştir: Gök, yerüstü ve yeraltı (Ögel 1995: 243-244). Yeraltı, kötülüğün, gökyüzü iyiliğin, yerüstü ise insanoğlunun şahsında iyilik ve kötülük arasında mücadelenin yapıldığı mekânlar olarak tasvir edilir. Özellikle yeraltı Erlik'in dünyası, yani karanlıklar dünyasıdır. Burada kötü ruhlar yaşar. İnsanlara bu ruhlar zarar verir.

İncelenen masalarda yeraltı dünyası dört masalda geçmektedir. Kahramanlar yeraltı dünyasında hem iyilerle hem de kötülerle karşılaşır.

Zümrüanka adlı masal, yeraltı dünyasını en iyi anlatan masallardan biridir. Bu masaldaki kuyunun dibinde bir kapı, kapının arkasında bir oda vardır. Odada gergef işleyen bir veya üç kız bulunmaktadır. Bir başka odada ise elmaları kaçırmış dev yatar. Burada kuyunun dibi, yeryüzü ile yeraltı dünyası arasındaki bir durak olarak düşünülebilir. Kızlardan en küçüğünün dediği gibi bu "orta duraktan" iki yol vardır: Yeryüzüne yani aydınlık dünyaya çıkan ve yeraltına yani karalık dünyaya giden. Kız ve kahraman birbirinden ayrılmadan önce, kız ona şu ipucunu verir: "Bir müddet sonra karşına ak koyun ile kara koyun çıkacak. Ak koyuna binersen yeryüzüne çıkar, kara koyuna binersen karanlıklar diyarına inersin."

Proben'de yer alan Zümrüdü Anka adlı masalda ise kız ve kahraman birbirinden ayrılmadan önce, kız ona zülflerinden üç teli ve şu ipucunu verir: "Bu üç telden birini başın sıkıştığında birbirine sürmeyi unutma. Akşamın bir vaktinde karşına ak koyun ile kara koyun çıkacak. Ak koyuna binersen yeryüzüne çıkar, kara koyuna binersen karanlıklar diyarına inersin." Bir müddet sonra iki koyun peyda olur. Kahraman, kara koyuna bindiği için yerin dibine iner. Görüldüğü gibi söz konusu masalın kahramanının yolculuğunun devamı, binecek olduğu hayvana bağlıdır. Masalın devamında kahraman, yeraltı dünyasında yaşayan insanlar, bu dünyanın padişahı ve kızıyla karşı karşıya gelir. Kahraman, geldiği memleketteki suyun başını tutan devi veya ejderhayı öldürerek padişahın kızını kurtarır ve insanların su sorununu çözer. Deve veya ejderhaya kurban sunulması bir anlamda Erlik'e verilen kurbanlara benzetilebilir.

Yukarıdakine benzer motif Atın Oğlu ile Ahmet Ağanın Oğlu ile Kızı adlı masalarda da yer alır. Kahraman kestiği canlının başını takip ederek bir kuyudan içeri girer. Kuyunun içinde bir demir kapı görür. Kapıyı açınca cennet gibi bir bahçeye girer. Saraydaki kızları kurtarıp kuyudan çıkarır. Ancak kahraman o bahçede gezmeye devam eder. Oğlan, yılan tarafından yenilmek üzere olan kuşun yavrularını kurtarır. Adı zikredilmeyen kuş yavrularını yıldıktan kurtaran kahramanı yeryüzüne çıkarır.

Ejderha Kuyusu adlı masalda padişahla lalası tebdili kıyafet gezerken bir kuyuya rastlarlar. Lala kuyuya iner ve kuyunun içerisinde bir kapı ile karşılaşır. Kapıyı açıp merdivenden aşağı inince bir saray görür. Bu sarayın öyle güzel bir bahçesi vardır ki dil ile söylenmez. Vezir sarayda üç kızla karşılaşır. Bu kuyunun ejderha kuyusu olduğunu öğrenir. Vezir kızların yardımıyla ejderhayı öldürüp kuyudan dışarı çıkar.

Bu ejderhanın yeraltı dünyasının kötü tarafını temsil ettiği söylenebilir. Ayrıca ejderhanın yanında güzel kızların olması Erlik'in insanları alıp yeraltı dünyasına götürmesine benzer. Dolayısıyla masallardaki devlerin ve ejderhaların insanları yeraltında tutması, yine Erlik ile ilgili inançlara bir gönderme olarak düşünülebilir.

Yedi Başlı Ejderha adlı masalda da padişahın kırk oğlunun en küçüğü ejderhanın altı başını kesince yedinci baş bir kuyudan içeri girer. Oğlanda başı takip edip kuyuya iner. Kuyuda bir demir kapı, kapıyı açınca büyük bir saray görür. Saraya girince sarayda kırk kardeşi için kırk kız oturmaktadır. Oğlan kırk kızı alarak tekrar kuyudan yeryüzüne çıkar.

Bunların dışında; gidilince dönülmeyen yollar, demir çarık giyip ele demir asa alarak yola çıkılması, gök demir yer bakır olarak ifade edilmesi, boyları bir karış, sakalları iki karış insanların olması, sihirsel-büyüsel izahlarla sözün sihirli gücü sayesinde insanı tabiattaki başka varlıklara çevirme, ölen kişinin mezarda konuşması ve yol göstermesi, yeraltı ve yerüstü dünyalarda mücadele, kuyuya yedi yılda yedi kat göklerden yedi kürek toprak atma gibi pek çok unsur Ignacz Kunos'un derlediği masalarda mitolojik unsurlar olarak geçmektedir.

3. SONUÇ

Mitin; efsane, masal, destan ve fıkraya dönüştüğünü kabul edersek birçok mitolojik unsurun da bu anlatmalar içerisinde yaşadığını söyleyebiliriz. Özellikle masalarda ilkel dönemde oluşan inançların bir kısmı masalarda varlığını devam ettirmiştir. Türk masallarını anlatan anlatıcılar masallarında mitolojik unsurları bilerek mi yoksa bilmeyerek mi kullandığını bilmiyoruz, ancak masal metinleri içerisinde birçok mitolojik unsurun yer aldığını görüyoruz. Bu da şunu göstermektedir ki, ilkel dönem üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin mutlaka anlatmalar içerisinde ilkel döneme ait mitolojik unsurlar bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Rasim (1909). "Peşte-Viyana, Peşte'deZüvvar-ı Osmaniye, Hususi Telgrafnamemiz".*Sabah*. Nu.: 7212, 22 Teşrinievvel, s.1.
- Alptekin, A. B. (2009). "Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Motifi Üzerine". *Milli Folklor*. Yıl 21, Sayı 81, s. 18-26.
- Bakırcı, N. (2013).*Keloğlan Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2001).*Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Duymaz, A. (1998). "Anadolu ve Balkan Türklerinin Halk Anlatmalarında Mitolojik Bir Kuş: Zümrüdü Anka". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl 1, Sayı 1, s. 91-97.
- Ekici, M. (2005). "Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış". *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*. İzmir. s. 225-229.
- Ekiz, M. (2011). "Niğde'deki Hıristiyan Türk Kiliselerinde Yer Alan Ejder Figürleri: İkonografik Açından Bir Bakış". *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi*. Sayı XX/1, Nisan, s. 39-62.
- Elçin, Ş. (1998). "Atların Doğuşlarıyla İlgili Efsaneler". *Halk Edebiyatı Araştırmaları II*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 412-416.
- Eliade, M. (2006). *Şamanizm*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. (2010). "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları". *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. (hzl. Saim Sakaoğlu-Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Yayınevi. s. 138-149.
- Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Esin, E. (1969). "Evren (Selçuklu San'atı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşe'leri)". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, s. 178; (T.T.K. Basımevi, Ankara 1970, s.161 vd.).
- Geçer, G. O. (2015). "Ahmet Rasim'in Mektuplarında Osmanlı Sanayi ve Ticaret Erbabı'nın Macaristan Ziyareti ve Yansımaları". *7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*. 25-30 Ağustos, Kaposvar / Macaristan.
- İnal, G. (1971). "Susuz Handaki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri". *Sanat Tarihi Yıllığı IV*, İstanbul, s. 153-184.
- İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1998). "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda". *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 350-352.
- Kalafat, Y. (1996). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karadavut, Z. (2010). "Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar". *Milli Folklor*. Yıl 22, Sayı 85, s. 71-80.
- Kaşgarlı Mahmut (1998). *Divanü Lügat'it-Türk*. Cilt III. (Tercüme: Besim Altay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kunos, I. (1991). *Türk Masalları*. (Türkçesi Gani Yener). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Kunos, I. (1994). *Türk Halk Edebiyatı*. (hzl. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy). Ankara: Üçbilek Matbaası.
- Kunos, I. (2009). *Osmanlı Dönemi Türk Halk Masalları I*. (çev. ve hzl. Meral Ozan). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Ögel, B. (1976). "Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri". *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri / II. Cilt Halk Edebiyatı*. Ankara: Türk Tarih kurumu Yayınları, s. 265-268.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1998). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Radloff, W. & Kunos, I. (1998). *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stamme VIII*. (Latin harflerine aktaran ve hzl. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Doç. Dr. Metin Ergun). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*(çev. Aykut Kazancıgil-Lale Aslan). İstanbul: Kabalca Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1995). "Türk Masallarında At Motifi". *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. (hzl. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Simurg Kitabevi. s. 282-288.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmalar*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Seyidoğlu, B. (1995). "Türk Mitolojisinde At", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, (hzl. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul: Simurg Kitabevi. s. 91-94.
- Stewart, J. (2003). *Moğol Şamanizmin Ana Hatları*. (çev. Kemal Mememencioğlu). <http://www.hermetics.org/samanizm.html> (Erişim Tarihi 10.05.2015)
- Szılágyi, S. (2007). *Ignác Kúnos: Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü*. Ankara. (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Şimşek, E. (2007). "Masalların Sembolik Dili Bağlamında Keloğlan Tipi Üzerine Bir Değerlendirme", *İtaki*, Yıl: 1, Sayı: 2, Şubat-Nisan, s. 61-73.
- Tanyu, H. (2007). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Elips Kitap.

EXTENDED ABSTRACT

Mythology is the study of symbols. The symbols of mythology are words. A treasure is hidden under mythological words. There are a lot of mythological words and elements in the folktales. Metin Ergun says that it is necessary to deal with mythology in the sense of a tree-dimensional picture (hologram) and that the meaningless figures on the outer surface of picture are words. Mythology is not the products of a real life but the products of a life of spirit and thought. And that is why mythology lives completely in the world of words.

The relationship which is claimed to exist between folktales and mythology in their structure, resources and patterns, which have been a subject of many studies, has been discussed since last century. Many researchers like Grimm Brothers, Max Lüthi, Arnold Van Gennep and Vesselski have claimed that there is a relationship especially between fairy tales and folktales in their patterns. Another opinion as to this subject is that "patterns are older than the fairy tales in which they exist.

In fact, all this confusion of myth, fairy tale and folktale is based on only one reality. As stated by those researchers, this reality is the fact that the genres like fairy tales, legends, tales all contain more or less some myths

Folktales are as old as human history. Doubtlessly the first texts were mythological texts which were formed to define universe and cosmos. Folktales are rich treasures which tells all the characteristics, emotions and thoughts of the society to which they belong. The origins of this treasure can be traced back to beliefs which occurred in ancient times. These beliefs have survived in the memory of peoples and have been able to reach these days in folktales. However, some of the mythological elements which take part in these folk tales are expressed explicitly but some are expressed in symbols.

The tale texts which Hungarian turcologist Ignacz Kunos, who introduced Turkish tales to the west for the first time, compiled in the years 1885-1895 from the Turkish people of Anatolia and Rumelia were published in different dates and some of them were translated into German and English. The first of the tale books which he published in two volumes in the years 1887 and 1889 in Budapest was his work called *Oszmán-Török Népköltési Gyűjtemény* (Ottoman period Turkish folk literature samples). In the first volume, there are 74 of tales, but in the second volume, there are 24 tales, 278 riddles, 401 mani, 151 folk songs, 19 night-man manis, lullabies, Ramadan epistles.

In the 8. Volume of the ten-volume work, which Radloff published with the name of "Turkish Dialect Samples" (Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme), he picked up 25 folk tales, texts of which he gave, by drawing attention to the similarities of them with European Folk tales with respect to form and subject. In order to differentiate these tales from public storytellers' tales, he call them "old wives' tales". In order to help differentiate old wives' tales from storytellers' tales, he gives a storyteller's tale as an example under the Number 25. Kunos views storytellers' tales as a genre of literature which was formed under the influence of Arabic tales. He writes that most of the tales that a storyteller tells has been originated from real events rather than imaginary events.

In his book which he published in 1905 in German with the name of Istanbul Turkish Folk Tales (Türkische Volksmärchen aus Stambul), Kunos wrote a long 47-page foreword because he introduced Turkish tales to Europe. As he did in other tale books, he gave some information about the old women who told the tales, the place and time in which they told, the heroes and creatures in Turkish tales. He states that he wrote all the stories by listening to the old women who gathered around tandır (floor furnace) during winter nights. In his work, there are texts of 51 tales.

In 1907, Leipzig also published his two-volume book called "language materials from Rumelia Dialect" and "Adakale tales" (Materialen zur Kenntnis des rumelischen Türkisch, Volksmärchen aus Adakale). In this book, there are 51 folk tales which he compiled from Adakale, which is on the bank of Danube River.

The fame of Kunos and his compilations reached as far as England. As a result of this, R. Nisbet Bain translated the texts which he published in 1899 in the book called Turkish Folk Tales (Török népmesék) into English and published them in 1901. His book called "forty-four Turkish Fairy tales", which is composed of 44 tales that were translated into English by him was published in England.

Kunos published the tales which he compiled in Istanbul with the name of *Boszporuszi Tündérvilág, Sztambuli Török Népmesék* (Fairy World of Bosphorus, Istanbul Turkish Folk tales) in Budapest in 1923

The mythological elements detected in the works stated above have been studied under those titles:

1. Hoary Old, Master, Dervis, A Prophet (Hızır),
2. Keloglan,
3. Fairy and Elf,
4. Horse,
5. Deer,
6. Phoenix,
7. Giant and Dragons,
8. Snake,
9. Mirror,
10. Tree,
11. Mountain,
12. Stone,
13. Underground.

Other than these elements; many other elements are mentioned in the tales that Ignacz Kunos compiled such as paths that cannot be returned once you go there, to set off by wearing iron shoes and with an iron stick in your hand, iron sky and copper ground, people whose height is one span but whose beard is two spans, to turn human beings into some other beings in the nature by using magical statements and magical power of words, speaking of a dead man in grave and his guiding the way, a struggle in underground and real worlds, to throw some soil into a well from sevenfold skies with seven shovels in seven years.

If we accept that myth changes into legend, tale, saga and anecdote, we can say that many mythological elements live in these narrations. Some of the beliefs that occurred in primitive periods have survived especially in tales. We don't know whether storytellers who tell Turkish tales use mythological elements in their stories knowingly or unknowingly, however, we see that in the texts of tales there are a lot of mythological elements.